Journal iranian political sociology

Vol. 5, No.11, Bahman2023

https://doi.org/10.30510/psi.2022.290639.1819

Abstract

Different plans and models have been proposed by thinkers. For example, in the plan presented by Islamic thinkers in the interest-free bank of Iran, deposits are divided into three categories, two of which (current and savings) have the nature of a loan and interest on them. It is not paid and only in fixed deposits, the bank is represented by the depositor who uses the amount of the deposit in one of the Islamic contracts and after deducting the proxy fee, pays the share of the depositor interest to him. This plan faces shortcomings that can be compensated based on the capacities of Islamic contracts by designing new deposits such as savings and investment deposits with definite interest and investment deposits with variable interest. Each of the designed deposits and other banking resources has characteristics that some have limitations and some do not have limitations.

ماهنامه علمی (مقاله علمی_پژوهشی) جامعه شناسی سیاسی ایران، سال پنجم،شماره یازدهم، بهمن ۱۴۰۱،صص۵۶۴۴-۵۶۳۳
https://doi.org/10.30510/psi.2022.290639.1819

شیوه های اسلامی دریافت سپرده و اعطای تسهیلات بدون ربا از دیدگاه امامیه و حقوق موضوعه

بتول مغفوری فرسنگی[۱]
نسرین کریمی[۲]
عصمت السادات طباطبایی[۳]

تاریخ دریافت :۸ /۱۴۰۱/۲
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۵/۲۴

چکیده

طرحها و الگوهای متفاوتی از طرف اندیشمندان مطرح شده است برای نمونه در طرحی که اندیشمندان اسلامی در بانک بدون ربای ایران ارائه کرده اند سپرده ها به سه دسته تقسیم می شوند که دو دسته(جاری و پس انداز) ماهیت قرض دارندو بهره ای در مقابل آنها پرداخت نمی شود و تنها در سپرده های ثابت، بانک از جانب سپرده گذار وکیل می شود که مبلغ سپرده را در یکی از عقود اسلامی به کار برد و پس از کسر حق الوکاله سهم سود سپرده گذار را به او پرداخت نماید. این طرح با کاستی هایی مواجه است که می توان بر اساس ظرفیت های عقود اسلامی با طراحی سپرده های جدیدی چون سپرده پس انداز و سرمایه گذاری با سود قطعی و سپرده سرمایه گذاری با سود متغیر این کاستی ها را جبران کرد البته عقود شرعی که برای استفاده از سپرده ها و دیگر منابع بانکی طراحی شده هرکدام دارای خصوصیاتی است که برخی دارای محدودیت است و برخی محدودیت ندارند.

کلید واژه ها: بانکداری بدون ربا، ربا، قراردادهای تسهیلاتی، حقوق موضوعه.

[۱]دانشجوی دکتری رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی آزاد قم b.maghfoori@gmail.com
[۲]استادیار دانشکده فقه و مبانی حقوق اسلام.دانشگاه ازاد قم. ایران,nasrin karimi@yahoo.com
[۳]استادیار دانشکده فقه و مبانی حقوق اسلام.دانشگاه ازاد قم. ایران:استاد مشاور Esmat.taba@gmail.com

مقدمه

تشـریع احکام در فقه اسـلامی بر اسـاس فطرت انسـانی- که نیازمند احکام ثابت و اسـتوار اسـت- می باشـد و در برخورد با موضــوعات متغیر امروزی دارای انعطاف و جامعیت اســت. یکی از این موضــوعات متغیّر، نهاد انتفاعی بانک می باشـد که در تعلق به احکام شـرعی در زمره مسـائل مسـتحدثه قرار دارد و از دید فقهی در دو نوع ربوی و اسلامی تمایز می یابد.

مؤسـسـه پولی، مالی و اعتباری بانک در نظام مالی متداول دنیا با حاکمیت اندیشـه لیبرالیسـم، واسـطه پول گشـته و به طور معمول با عقد عهدی »قرض با بهره«، وجوه صاحبان سرمایه را جمع آوری کرده و آن را با همین رابطه حقوقی در اختیار متقاضـیان وام جهت سـرمایه گذاری و مصـرف قرار داده اسـت اما در نظام مالی اسـلام، حاکمیت اصـول شـرعی به ویژه تحریم تصـرّفات مالی فاسـد و نامشـروع؛ مانند: معامله ربوی سبب گردیده تا در تأمین منابع بانکی و مدیریت بر آن (وسـاطت مالی) از عقد عهدی قرض صـرفاً در وام قرض الحسـنه- آن هم بدون بهره ولی با کارمزد متعارف بانکی- و از عقد إذنی وکالت در بیع و شرکت استفاده شود تا به این ترتیب تسهیلات انتفاعی دارای توجیه مالی (سود و بازده واقعی) گردد.

حال سـؤال این اسـت که اگر در متن قانون مزبور نقص شـرعی وجود ندارد پس چرا دید عرف نسـبت به فرآیند بانکی ایران در برخی موارد آمیخته با شبهه است و چرا این دید منفی باید در اذهان عمومی شکل بگیرد که فرآیند فعلی بانک به ویژه در تسهیلات بانکی با ایراداتی از جمله تضمین اصل و فرع سرمایه به شکلی دیگر چون معامله صوری مواجه است؟ آیا می توان گفت: موضوعیت اوراق تجاری فاقد ارزش مالی در انعقاد معامله بانکی باعث می شـود تا تسـهیلات بانکی عملاً با تغییر در موضـوع مواجه شـود و چالش صـوری و شـبهه ربائی را در اجرای قراردادهای بانکی تجربه نماید بسـان آن چه که در تنزیل اوراق تجاری مجاملی و یا در بیع اقسـاطی صـوری امکان طرح آن وجود دارد و یا اینکه آن چه اعتبار شرعی و قانونی معاملات بانکی را تحت تأثیر خود قرار می دهد.

پیشینه تحقیق

در حوزه پژوهشـی، محمد جواد محقق در عنوان تحقیق »درآمدی بر تدوین شـاخص ربا در بانکداری اسـلامی« به ارزیابی نمونه حِیَل فرار از ربا که در برخی عقود بانکی-به طور عمده در عقود تملیکی-به کار رفته، برای طراحی و تدوین شـاخص ربا پرداخته اسـت (محقق، :1390 ص .(80 -57عباس موسـویان- از اعضـای شـورای پول و اعتبار بانک مرکزی ایران- در پژوهشی با عنوان »ارزیابی قراردادها و شیوه های اعطای تسهیلات در بانکداری بدون ربا، «تسـهیلات بانکی را با بُعد فقهی- اقتصـادی ارزیابی نموده و در این تحقیق، عدم هماهنگی عقود مشـارکتی با بانک تخصصی را نتیجه گرفته است. اگرچه ایشـان نمائی از موارد دهگانه نارسـائی قانون بانکداری بدون ربا را در یک تحقق کلی نیز ارئه داده و به این نتیجه رسیده که این قانون لازم به تجدید نظر است اما ظاهراً این نارسـائی ها به ناقص بودن قانون و نه به ایراد شـرعی آن اشـاره دارد.اما در نوشـتار پیش رو تطبیق فقهی و حقوقی تسـهیلات بانکی ارائه شـده و با بررسـی چارچوب قانونی آن، تبیین کاملی از دو مانع شـرعی در اجرای صـحیح این عقود به

دســـت آمده اســـت به این ترتیب که ظهور شـــبهات در انعقاد معامله بانکی را می توان در انتفای مالیت از اوراق اعتباری تجاری و نیز در اشتراط شرط ضمان عامل بر اصل و فرع سرمایه بانک عنوان و بررسی کرد.

قانون عملیات بانکی بدون ربا (بانکداری اسلامی)

با توجه به اهمیت ایدئولوژیکی بانک، این نهاد پولی، مالی و اعتباری به عنوان واسط کلان اقتصادی نقش مهمی در مدیریت مالی یعنی چرخه درآمدها و گردش صحیح ثروت دنبال می نماید. این نهاد هم قابلیت توزیع صحیح منابع پولی در راستای بسیج وجوه و تعدیل توزیعی آن را دارد؛ نظیر آنچه که در حوزه نظری بانکداری اسلامی مطرح می شود و هم این امکان را دارد که با جریان نامشروع و نامتعادل اموال، اقتصاد جامعه را با فساد طبقاتی مواجه سازد؛ مانند آنچه که از بانکداری ربوی برگرفته از اندیشه لیبرالیسم غرب قابل اشاره است.

قابلیت نخست بانک در سیستم بانکی ایران بر اساس قانون عملیات بانکی بدون ربا (یا قانون بانکداری اسلامی) مصوّبه 1362 ه.ش (مطابق سال 1983 م) پی گیری شده که پس از پیروزی انقلاب اسلامی در راستای تحول نظام بانکی و تطبیق آن با اصول و ضوابط اسلامی، مورد تأکید و تأیید مراجع دینی و مجریان اقتصادی قرار گرفته است (تاری و عزیزنژاد، :1390 ص .(121

در سال 1358 با تدوین و تصویب قانون اساسی، چارچوب کلی نظام جمهوری اسلامی به همراه مشخصات اقتصادی آن تبیین و ترسیم گردید و طبق دستورالعمل مقرّر در اصل چهارم ق.ا مبنی بر وضع قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی و ... بر اساس موازین شرعی و با الهام از اصل 43 و 49 همان قانون در خصوص حرمت و ممنوعیت ربا و هر ثروت نامشروع، حذف ربا از عملیات بانکی در اولویت نخست قرار گرفت. نخستین گام در راستای حذف بهره براساس مصوبه 1358/10/3 شورای پول و اعتبار، تنها به کاهش نرخ بهره و تغییر نام آن به »حداکثر کارمزد دریافتی« و »حداقل سود تضمین شده« منتهی گردید و نرخ بهره در ستون دارائی بانک به حداکثر 4٪ کارمزد و در ستون بدهی بانک به صورت »حداقل سود تضمین شده[1]« تغییر شکل یافت. اما چون این تغییر نمی توانست ماهیت بانکداری قبل از انقلاب در ایران را تغییر دهد، مجلس قانونگذار طی تبصره 54 قانون بودجه سال 1360دولت را موظّف به انجام تحقیق و بررسی لازم در زمینه حذف ربا از نظام بانکی و اصلاح آن نمود. برای این منظور ابتدا موضوع در وزارت اقتصاد و دارایی و سپس در شورای پول و اعتبار، بررسی و کلیات و خطوط اصلی طرح، تهیه و برای کسب نظر به شورای نگهبان ارسال شد. این شورا طرح مزبور را تأیید نمود و در تاریخ 1361/2/15 لایحه قانونی تحت عنوان »حذف ربا و انطباق عملیات بانکی با موازین اسلامی« تهیه و تنظیم شد و در نهایت این قانون تحت عنوان » عملیات بانکی بدون ربا« در شهریور سال 1362 به تصویب رسید (هدایتی، :1374 ص .(113

اصل حرمت ربا ماهیت ربا

[1] 7 و در سپرده پس انداز معادل ..٪18/2در سپرده ثابت ٪

»ربا« اسم مصدر و به معنی انتفاخ، فزونی و زیاده بر اصل مال است و از مصدر »رباء« حاصل می شود.[۲]

ربا در معانی نام برده در آیات متعدد قرآن نیز آمده است. برای مثال در عبارت: «...اهْتَزَّتْ‌وَ رَبَتْ...»[۳] مراد از «ربت» بالا آمدن زمین است که در اثر بارش باران به اهتزاز درآمده و هر گیاهی را می رویاند (قرشی، 48/3؛ طبرسی، 115/7 و طباطبائی، .(345/14 واژه «ربوه» در عبارت «... إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ...»[۴] به سرزمین بلند گفته شده است (راغب، 39/2؛ طبرسی، 172/7 و طباطبائی، .(35/15 نیز واژه ««رابیه» در عبارت « فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رابِيَةً...»[۵] به معنی زیادت بر شدت در عقوبت است (قرشی، 49/4 و ابن منظور، .(305/14 در تفاسیر نیز به همین معنا آمده است (طباطبائی، 394/19؛ طبرسی، 517/10 و مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، .(442/24

اما اصطلاح فقهی ربا در تبیین اقسام آن و به این ترتیب می آید که ربا هر شرط صریح و یا ضمنی زیاده بر اصل سرمایه در قرارداد قرض و یا بیع است و در روایات به دو شاخه قرضی و معاوضی (معاملی) می آید (طوسی، تهذیب، .(18/7 در ربای قرضی علاوه بر دریافت جنس یا پول به قرض داده شده، سودی بیش از مورد قرض نیز به نفع قرض دهنده شرط می گردد. سود می تواند علاوه بر این که از جنس مورد قرض باشد، هر نفعی را نیز شامل شود. اما ربای معاملی یا معاوضی آن است که در آن چیزی را به جنس خودش معاوضه و نه قرض دهد؛ مثلاً گندم به گندم و با شرط زیاده معاوضه گردد (مطهری، .(270/20

به تفصیل دیگر، ربای معاملی در معاوضه دو جنس متجانس به یکدیگر (در معامله پایاپای) انجام می شود. در این نوع ربا عوضین معامله از یک جنس امّا یکی به هررتیبی از دیگری بیشتر می باشد؛ مثلاً اگر 10 کیلو گندم مرغوب را با 12 کیلو گندم–اگرچه متوسّط باشد– خرید و فروش کند، ربا است. این نوع ربا در فرضی تحقق می یابد که جنس مکیل یا موزون را به همان جنس با شرط هر یک از انواع زیاده معاوضه نماید (خراسانی، شرح تبصره، .(418/1

امروزه معامله بانکی جهت نقل و انتقال حقوق طرفین نسبت به اموال چون با واسطه پول اعتباری – که از معدودات است– انجام می شود؛ بنابراین ربای معاوضی چندان محل بحث در معاوضات بانکی نیست برخلاغ ربای قرضی که محل توجه بیشتری در معامله بانکی است.

---

[2] الرباءُمصدرٌ. ربا یربو، و اسمُ المصدرِ مِنه الربا مقصورا و هو بمعنی ما حصل من المصدر، أی نفس الانتفاخ و المزید من حیث هو. ... أنّ الربا هو ما کان رابیا فی أموال الناس، بمعنی أنّ حصول الانتفاخوالزیاده انّما یتحقّق فیما بین أموال الناس لا فی ماله و تحت تصرّفه. (مصطفوی، 37/4).

[3] لَيْهَا الْماءَاهْتَزَّتْ.» وَ رَبَتْ وَ أَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ؛ و زمین را]در زمستان[پژمرده بینی، پس چون آب]باران[بر آن فرو فرستیم به 5/22جنبش درآید و رشد کند و از هر گونه گیاه بهجت انگیز برویاند« (حج، .(

[4] وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ. ؛ عیسی و مادرش مریم را نشانه قدرت خود گرداندیم و آن دو را در مکان » 50/23مستعدّی و زمین مرتفعی که قرارگاه و آب جاری داشت ساکن کردیم« (مؤمنون، .(

[5] فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رابِيَةً؛ و فرستاده پروردگارشان را نافرمانی کردند، و (خدا) آنان را به گرفتاری فزاینده گرفتار ساخت » 10/69]سختی عقوبتشان را زیاده و بیشتر نمود«[(حاقه، .(

تحقق ربای قرضی در فرضی است که یکی از دو طرف معامله بانکی به عنوان قرض دهنده بر طرف دیگر شرط نماید که چیزی اضافه بر مورد قرض برگرداند، خواه کم باشد یا زیاد، از همان جنس باشد یا جنس دیگر، اما اگر چنین شرطی در ضمن معامله نباشد و یا قرض دهنده به خود حقّ مطالبه مازاد بر اصل طلب را ندهد بلکه بدهکار از روی ملاحظات اخلاقی چیزی به آن اضافه نماید، مانعی ندارد.

ربای قرضی شرایط ربای معاملی را ندارد بلکه در این ربا تفاوتی میان موزون و مکیل و معدود نخواهد بود؛ خواه جنس وام با پیمانه سنجیده شود، یا با وزن و یا با عدد. در واقع تنها رکن ربای قرضی شرط زیاده (منفعت) در ضمن ع قد قرض است که می تواند هر یک از موردهای ذیل را شامل شود:

-1 زیاده عینی؛ مانند: قرض یک میلیون وجه نقد در قبال یک میلیون دویست هزار وجه اقساطی؛

-2 زیاده وصفی؛ مانند: قرض صد درهم شکسته به شرط پرداخت صد درهم صحیح؛

-3 زیاده عملی؛ مانند: قرض به شرط زراعت در زمین قرض دهنده؛

-4 زیاده نفعی؛ مانند: قرض به شرط تجارت تبرعی برای قرض دهنده؛

-5زیاده انتفاعی؛ مانند: قرض به شرط جواز انتفاع از فلان مِلک مدیون.

بررسی فقهی بهره و ربا

پس از بررسی و کشف ماهیت سپرده ها در بانک سنتی به این نتیجه رسیدیم که ماهیت سپرده ها در بانک سنتی، غرض و بهره در مقابل آنها ربا و حرام است؛ بنابراین الگوی جدیدی با استفاده از عقود شرعی، طراحی و معرفی کردیم. برخی از متفکرین مسلمان سعی کرده اند بین بهره بانک های امروزی و ربای متداول در زمان نزول آیات تفاوت قایل شده بهره های بانکی را از دایره شمول ربای حرام خارج کنند. در اینجا به بررسی ماهیت و دایره شمول ربای حرام پرداخته شبهات وارده را مطرح و سپس آن ها را رد خواهیم کرد.

دایره شمول دلایل حرمت ربا

یکی از مسائل مهم اسلامی تحریم نمودن رباميباشد و در آیات و روایات به آن اشاره شده است. بسیاری از فقهای دلایل سه گانه و برخی از فقها عقل را نیز یکی از دلایل تحریم ربا به حساب آورده اند. بنابراین ادله اربعه(قرآن و سنّت و اجماع و دلیل عقل)بر تحریم رباخواری واهمیت این گناه بزرگ گواهی میدهد لفظ ربا در دوازده آیه از آیات قرآن آمده است که حداقل از هفت آیه به روشنی تحریم ربا استفاده می شود. ربا بر دو نوع است ربای قرضی و ربای معاملی که ربای قرضی اهمیت بیشتری دارد و بحث ما نیز تنها با ربای قرضی در ارتباط است.

فقه قدیم وسنتی

فقهی بودن تمدن اسلامی به دلیل اصل قرار دادن فقه در امور آن میباشد در تمدن اسلامی دانش های عقل بنیان در زمینه های علمی رشد کافی نداشتند و توجه اصلی به فقه سنتی بود که اساره به ایده ها و دیدگاه های پیشگامان سنتی داشت و درکی نسبت به عصر جدید ندارد.

هدف فقه تلاش برای ساختن دوباره ی زندگی طبق شرایط گذشته میباشد و توجهی به کلمات و مبانی کنونی دینی در دنیای امروز ندارد.

در فقه سنتی کلیاتی همچون خوبی، بدی، عدالت و ... مورد اجرا قرار گرفته و به عقل توجهی نمیشود و به نتیجی بر خلاف نشانه های خود میرسد. از انجایی که فقه سنتی در خلاف با حقوق بشر میباشد، پس تاسیس نظامی که به مردم اهمیت ویژه ای بدهد در آن امکان پذیر نیست.یک فقیه باید در محدوده های قرآن، عقل، احکام و سنت در حیطه ی فقه تحلیل و صحبت کند و علما کتاب جامعی همچون قرآن را کامل میدانستند و تنها راجع به دلالت آن صحبت میکردند.[۶]

در فقه سنتی، در مورد ربا، بحث تورم، تعریف پول و ... به شکلی که امروزه در نظام بانکداری مطرح است، وجود ندارد. در کتب فقهی قدما نیز این مسایل با تعریف جدیدی که امروز از پول و بانکداری می شود، بحث نشده است که در آن صورت مصادیق ربا هم مختلف می شود. به همین دلیل است که در حال حاضر برخی سود سپرده های بانکی در نظام بانکداری فعلی را مصداق ربا می دانند و برخی دیگر معتقدند مصداق ربا تلقی نمی شود. این اختلاف ها ناشی از تعاریف مختلف در فقه سنتی و حقوق جدید است و نمونه های دیگری هم دارد.

فقه جدید و پویا

رویکرد نگرشی فقه جدید از جنبه های مکانی و زمانی و علوم جدید به شرایط موجود میباشد و دربرابر جامعه ی کنونی به علت ظاهر بینی و قشر بینی و توجه به روح وحیانی منعطف میباشد .

فقه پویا توانایی جداسازی عرضیات و ذات دین از یکدیگر میباشد.گوهر دین برخلاف پوسته ی دینی از شاملات مرور زمان نمیباشند . در گذشته از ذات دین تحت عناوین عقل، مال، دین، نفس و عرض یادآوری میکردند.در نتیجه تمرکز فقه پویا بر مقصد های شریعت میباشد. فقه پویا در برابر فقه سنتی به کار رفته، اصطلاحی جدید میباشد که پس از انقلاب مطرح شد و تعریف روشنی ندارد. برخی اظهار دارند :سنتی یا پویا بودن، به تعبیر دیگر متطور بودن، خاصیت های فقه و تجهد است... در نتیجه پویایی به معنای فعالیت و پاسخگویی اجتهاد سنتی است... معنای اصطلاح پویایی فقه یعنی اهمیت اشراف فقیه قسمت‌های مختلف مختلف موضوعات و استنباط احکام شرعی توسط عناصر علمی از منابع معتبر است فقه پویا به معنی فقه حکومتی نیست، بلکه میان آن دو تناسب، عموم از وجه است .چون فقه پویا پاسخگویی به مسائل جدید را بر عهده دارد، با نگاه فردی یا جمعی به

[6])دانش فقه به مثابه بنیاد روش شناختی، بولتن مرجع فلسفه فقه، تهران: سازمان فرهنگ و ارتباطات، ، ص 1376محمد عابد الجابری، (448.

این مسائل; برخی از مفسران در زمینه فقه پویا تصریح کرده اند که تمامی فقهای امامیه همینطور بودند و به مسائل جدید پاسخ داده اند.فقه پویا فقهی براساس تشخیص مصادیق خارجی و تعاریف جدید از مفاهیم اقتصادی است. این موضوع یکی از مصادیق همان ملاحظه شرایط زمان و مکان است.[۷]

حوزه فقهی و احکام بانکداری در اسلام

از طریق منابع دینی، احکام ثابت را استخراج میکنند. با این اوصاف، پرسش چگونگی تشخیص ثابت یا موقت بودن یک حکم با استفاده از کلام های پیامبر و دستورات اسلام و امامان چیست؟ مطالعه ی شریعت، بهترین روش برای تشخیص ثابت یا موقت بودن حکم است.اگر حکمی با مشورت با پیامبر و امامان در خصوص واقعه ی خاصی صادر گردد، قطعی بوده و اگر ناظر بر روابط نیان انسان ها باشد، دائنی نیز خواهد بود.در نتیجه هر حکمی که توسط پیامبران و امامان صادر گردیده است ثابت و دائم میباشد و در صورت تردید باید زمان و مکان صدور حکم مورد مطالعه قرار گیرد.اصل این مقاله در باره ی اثبات همین موضوع میباشد.

حال با پنج جز از احکام ثابت در زمینه ی بانکداری اسلامی مورد بررسی قرار داده و ازین احکام با نام احکام بانکداریذکر نشده؛ بلکه احکام ثابت حوزه معاملات مالی هستند.

محور های ۵ گانه در زمینه ی بانکداری مورد بررسی قرا میگیرند و این احکام در اسلام تحت عنوان بانکداری استفاده نشده اند بلکه احکامی در زمینه ی مالی میباشند که شامل بانکداری اشلامی نیز میشوند.

نظرات جدید در بانکداری اسلامی

در قرن اخیر متفکران در پی انتخاب راهی هستند که عدم زیرپا گذاشتن موانع شرعی را دارا باشد و توانایی پاسخگویی به ضرورات نظام اجتماعی را پاسخ دهد زیرا دراین دوره بانکداری امری مهم و گسترش آن ضروری است.

بانکداری در اسلام طبق نظرات زیر ارائه میشود:

---

[7])، »ابعاد سیاستی بانکداری بدون ربا«، یادداشت چاپ شده در درگاه بانکداری اسلامی، پژوهشکده پولی و بانکی به 1392نیلی، فرهاد (نشانی :WWW.MBRI.IR

الف)نظریه ی رفع مشکل هزینه‌های دفتری

عدم دریافت هیچگونه پاداشی در مقابل پرداخت وام که این راه حل از نظر متفکران اسلامی تنها شیوه ی اسلامی سازی بانک ها است.

به عقیده ی این متفکران پول هیچ ارزش ذخیره ای ندارد و بیان داشته‌اند که " تنها استفاده از پول باید در جهت خرید کالا های مورد نیاز باشد و از نظر نفس بی ارزش میباشد و طبق این نظریه نباید پاداشی در مقابل وام گرفته شود."

نظر اقبال قریشی در این باره : "بهره در واقه چیزی است که به علاوه ی پس اندازمان در بانک شامل حال ما میشود."

با تغییرات زیر، هر بانکی توانایی فعالیت در حکومت اسلامی را داراست:

الف_ بهره ای برای سپرده گزاری ها در نظر نگیرد.

ب_ هیچگونه بهره ای از مشتریان دریافت نکرده و دولت موظف به پرداخت هزینه هایی که اداری میباشند هست.

شاهد تکیه ی افراد زیادی به قرض الحسنه در اسلام میباشیم ولی جز در مورد های ضروری، این روش قابل اجرا نبوده و در غیر این صورت نظام سوسیالیستی خواهد بود. [8]

ب) نظریه ی متعادل نگه داشتن منابع استقراضی

برقراری تعادل میان عرضه ی منابع قابل استقراض و تقاضای آز از سوی برخی متفکرین با ازبین بردن تحریف بانک ها در جهت جداسازی مفاهیم بهره و ریا صورت میگیرد

ج) نظریه ی مشترک بودن در بانک داری اسلامی

راه حل سوم متفکران برای پیشگیری از شباهت میان معاملات دارای ربا و معاملات بدون وجود ربا در مقابله با آن بر منای مشارک سرمایه گذار و سپرده گذار در خصوص زیان و سود پیشنهاد نموده اند.محمد صدیقی که برخی

---

[8] تحلیل مقایسه ای ریسک اعتباری در بانکداری اسلامی و بانکداری متداولتحقیقات مالی اسلامی : پاییز و 1390آقابابایی محمدابراهیم((۱۱۵تا صفحه89 ;از صفحه ۱ پیاپی 1 شماره) 1 ,دوره , ۱۳۹۰زمستان

عقود کاربردی را نیز حرام اعلام کرده بیان دارد: " به منظور حرام بودم بهره، بهتر اســت که ان از روش های بانکی حذف گردد، زیرا در هر صـــورت حتی با مجوز نیز حرام خواد بود.ازین راه بانکداری از تحریفات درونی در امان خواهد ماند.از نظر برخی دیگر از متفکران، روش شـراکت داشـتن در زیان و سـود برای افرادی که علاقمند به بیع میباشـــند ارائه نموده اند .اظهارات ضـیاع الدین احمد در این باره اینگونه اســت: "با توجه به اهداف اقتصـــادی و اجتماعی، امتیاز بزرگ بانکداری اســلامی که آن را متمایز از دیگر بانکداری ها میکند، مشـــارکت طرفین در زیان و سود میباشد و نرخ ثابتی برای سرمایه در نظر گرفته نمیشود."

این دلیل نیز بر اقتصاد دانان تاثیر گذاشته و آنان نیز به روش های مشارکتی توجه بیشتری دارند.

د)نظریه ی حذف ربا

در عملکرد نطر های مختلف در بانکداری، همانند شراکت انها در یک مجموعه تحت عنوان حذف ربا میباشد.

متفکران بحث های متعددی در باره ی روش های جایگزینی ربا انجام داده اندو شـــهید صـــدر و شـــهید مطهری و بسیاری دیگر از متفکران جهت های مختلف را بررسی نموده اند. [۹]

شاخه دیگری در فقه شیعه که بعضاً تحت عنوان »فقه پویا« از آن یاد میشود، معتقد است مقتضیات جامعه و اقتصاد عصـر حاضـر با شـرایط صـدر اسـلام تفاوت دارد و به همین دلیل، نیاز به بازنگری در برخی از مفاهیم و مصـادیق مطرح شـده در فقه قدیم وجود دارد. بهعنوان مثال در خصـوص نرخ تورم و ضـرورت الحاق آن به قرض بدون ربا، حامیان فقه پویا اظهار میکنند که جبران کاهش قدرت خرید پول قرض داده شده تا مرز نرخ تورم جاری کشور (که در اصطلاح فقهی گاهی به این مرز تورم، »حد شکست پول« گفته میشود)، نه تنها برای قرض گیرنده مشروع است، که بعضاً واجب نیز عنوان شده است. بر اساس این دیدگاه، وامگیرنده باید قرض خود رادقیقاً معادل با قدرت خرید اولیه آن، نه بیشتر و نه کمتر، ادا کند. چرا که پرداخت کمتر، »اضرار به غیر« را به همراه دارد و پرداخت بیشتر نیز به معنای »منفعت در قرض« یا همان »ربا« است.

---

[9] 31 شماره) 8 ,دوره , 1381 جهانی شدن بانکداری و ضرورتهای ناشی از آن در بانکداری ایرانمهر و آبان 1385میرجلیلی سیدحسین((70تا صفحه49اقتصاد (;از صفحه

نتیجه گیری

طبق نظر فقیهان، مشکلات در بانکداری بدون ربا به علت در نظر گرفتن اصول تسهیلات و روابط بانک به حداقل رسیده است و ارتباطی منطقی بین آنها وجود دارد و آنها تحت عنوان شریو یکدیگر، در سرمایه گذاری شرکت دارند.این روش باعث میشود که سیستم بانکداری اسلامی در جهان بهترین باشد.ریسک سرمایه گذاری در این روش تنها توسط بانک ها متحمل نمیشود و از سود و ضرر بدست آمده به صورت متعادل نیان بانک و سرمایه گذار تقسیم میگردد.

1- محرابی_ لیلا_ ۱۳۹۱، « بانکداری اسلامی در کشورهای اسلامی: نمونه کشور مالزی»، پژوهشی ۶_ تهران_ پژوهشکده پولی _ قابل دستیابی در تارنما

2- معصومی‌نیا_ غلامعلی_ ۱۳۹۱_«بررسی اقتصادی تامین مالی مشارکت »_ فصلنامه اسلامی_ شماره ۳۵

3- موسویان_ سیدعباس_ و میسمی_ ۱۳۹۳_ «نظارت بر بانک‌ها و موسسات مالی اسلامی»_ تهران_ پژوهشکده بانکی

4- نظرپور_ محمدنقی_ یوسفی_ محمدرضا _ سجادی_ سیدمحسن_ ۱۳۹۱_ «عقد تورق در تامین نقدینگی از نظر فقهای »_ فقه اهل بیت_ شماره ۶۹

5- نظرپور_ محمدنقی_ یوسفی_ محمدرضا _ ۱۳۸۹_ «بررسی کاربردی عقد ورق در بانکداری »_ فصلنامه اقتصاد اسلامی_ شماره ۳۹.

قرآن کریم

6- امامی_ حسن_ مدنی (6 جلد)_ ایران/تهران_ اسلامیه_ بی تا

7- امیدی_ مجتبی_ بانکی 2 (1 جلد)_ ایران/تهران_ بانک ملی _ چاپ سوم_ پاییز 1386

4- انصاری_ مرتضی_ صیغ العقود و الإیقاعات _ ایران/قم_ اندیشه اسلامی_ چاپ اول_ 1421

8- بابایی_ احمد علی_ برگزیده تفسیر نمونه _ ایران/تهران_ دارالکتب الاسلامیه_ چاپ 13_ 1382

9- بروجری_ حسین_ منابع فقه _ مترجم_ مهدی حسینیان_ ایران/تهران_ فرهنگ سبز_ چاپ اول_ 1429

10- بهجت_ محمد تقی_ استفتاءات (4 جلد)_ ایران/قم_ دفتر حضرت بهجت_ چاپ اول_ 1428

11- بجنوردی_ محمد_ قواعد فقهیه (2 جلد)_ ایران/تهران_ موسسه عروج_ چاپ سوم

12- تاری_ فتح الله و صمد عزیزنژاد_ بانکداری اسلامی_ ایران/تهران_ مجلس شورای اسلامی_ چاپ اول_ 1390

13- حسینی_ محمد حسین_ انوار درخشان _ محقق_ محمدباقر_ ایران/تهران_ کتابفروشی لطفی_ چاپ اول_ 1404

14- خراسانی- محمود بن عبد السلام- ادوار فقه (3 جلد)؛ ایران/تهران؛ تهران، چاپ 5، 1417 ه. ق.

15- خراسانی_ علی محمدی_ تبصره المتعلمین _ بی جا_ بی تا

16- زنجانی_ عباس علی_ فقه سیاسی _ ایران/تهران_ امیرکبیر_ چاپ چهارم_ 1421

17- ستوده_ رضا_ ترجمه مجمع البیان فی تفسیر القرآن (27 جلد)_ایران/تهران_ فراهانی_ چاپ اول_ 1360 ش_

18- شاهرودی_ محمود هاشمی_ فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت _ ایران/قم_ دائره المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت_ چاپ اول

19- شعرانی_ ابوالحسن- تبصره المتعلمین مترجم فقه فارسی_ ایران/تهران_ منشورات إسلامیه_ چاپ پنجم

20- طالقانی_ محمود_ پرتوی از قرآن (6 جلد)_ ایران/تهران_ شرکت سهامی انتشار_ چاپ چهارم_ 1362

21- عقیلی کرمانی_ مدیریت ریسک در بانکداری سنتی دربرابر بانکداری بدون ربا_ ایران/تهران_ مجموعه مقالات سیزدهمین همایش بانکداری _ موسسه عالی بانکداری_ 1381

22- قانون عملیات بانکی بدون ربا _ ایران/ تهران_ بانک مرکزی جمهوری اسلامی_ 1371

23- قرائتی_ محسن_ تفسیر نور _ ایران/تهران_ مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن_ چاپ 11

24- قرشی_ علی اکبر_ قاموس قرآن (7 جلد)_ ایران/تهران_ دار الکتب الإسلامیه

25- محقق داماد_ مصطفی_ قواعد فقه (4 جلد)_ ایران/تهران_ علوم اسلامی_ چاپ دوازدهم_ 1383

26- مصطفوی_ حسن_ تفسیر روشن (16 جلد)_ ایران/تهران_ نشر کتاب_ چاپ اول، 1380